

dr hab. Adam Hołub

Olsztyn, 06. maja 2021 r.

Wydział Bezpieczeństwa i Nauk Prawnych

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Patrycji Rutkowskiej pt. *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcjach rządzących partii politycznych w Polsce w latach 2001-2015*, przygotowanej pod kierunkiem prof. UG dr hab. Danuty Plecka na Wydziale Nauk o Polityce i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2021, ss. 299.

W dysertacji poruszono istotne zagadnienie bezpieczeństwa społecznego, które stanowi fundamentalną przesłankę stabilności państwa. Zagrożenia lub nieumiejętne prowadzenie polityki w tym zakresie może skutkować wzrostem niezadowolenia społecznego a to z kolei może prowadzić do destabilizacji systemu państwa poprzez radykalizację postaw społecznych kreowanych przez czynniki o znaczeniu m.in. społeczno-materialnym. W rywalizacji aktorów politycznych hasła dotyczące obszaru społecznego stanowią ponadto jeden z istotniejszych elementów programów wyborczych kierowanych ku szerszym kręgom elektoratu.

Zagadnienie bezpieczeństwa społecznego (sensu stricte) najszerszej omawiane jest przez takich autorów jak Janusz Gierszewski, Marek Leszczyński czy Aleksandra Skrobacz. Ponadto zauważyć należy, że problematyka ta stała się interesującym obszarem badawczym rozpatrywanym z różnych perspektyw, jak np. migracje, grupy wiekowe czy mniejszości narodowe i etniczne. Należy także wskazać, iż w tym zakresie publikuje również Danuta Plecka. Wśród publikacji brak jest jednak opracowania, w którym ujęto by pozycje i koncepcje partii politycznych, szczególnie o wysokim stopniu relewancji, sprawujących rządy w Polsce. Taką perspektywę badawczą przyjęto w recenzowanej rozprawie doktorskiej.

Konstrukcja pracy i jej merytoryczna ocena

Rozprawa doktorska *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcjach rządzących partii politycznych w Polsce w latach 2001-2015* obejmuje 243 strony merytorycznego tekstu w ujęciu rzeczowym i podzielona została na wstęp, siedem rozdziałów, zakończenie, spis skrótów, tabel oraz bibliografię.

Główny problem badawczy określony w pracy jest zawarty w pytaniu: „W jakie modele bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez

partie polityczne i koalicje rządzące?” Przyjęty temat rozprawy nasunął ponadto inne problemy badawcze dotyczące np. istotności problemów związanych z bezpieczeństwem społecznym dla partii politycznych. Szczegółowe pytania badawcze uwzględniły podział na konkretne partie polityczne, których koncepcje bezpieczeństwa społecznego poddano analizie w recenzowanej pracy i zostały sformułowane następująco: W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Sojusz Lewicy Demokratycznej? W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Prawo i Sprawiedliwość? W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Platformę Obywatelską RP? W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Polskie Stronnictwo Ludowe? W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Ligę Polskich Rodzin? W jaki model bezpieczeństwa społecznego wpisują się koncepcje i działania podejmowane przez Samoobronę RP?

Główną hipotezą postawioną w pracy jest twierdzenie, „iż każda analizowana partia polityczna będzie reprezentowała inne podejście do bezpieczeństwa społecznego i będzie wpisywała się w inny model bezpieczeństwa społecznego ze względu na reprezentowane wartości”. Ponadto założono wstępnie, iż „prawdopodobnie niektóre z partii będzie można zaklasyfikować do dwóch modeli, ze względu na rozbieżność w koncepcjach i działaniach”.

Zarówno główna sytuacja problemowa jak i przyjęte założenie implikowały szereg hipotez szczegółowych: Koncepcje i działania Sojuszu Lewicy Demokratycznej wpisują się w model anglosasko-skandynawski bezpieczeństwa społecznego. Koncepcje i działania Prawa i Sprawiedliwości wpisują się w model skandynawski bezpieczeństwa społecznego. Koncepcje i działania Platformy Obywatelskiej RP wpisują się w model śródziemnomorski bezpieczeństwa społecznego. Koncepcje i działania Polskiego Stronnictwa Ludowego wpisują się w model śródziemnomorsko-skandynawski bezpieczeństwa społecznego. Koncepcje i działania Ligi Polskich Rodzin wpisują się w model śródziemnomorski bezpieczeństwa społecznego. Koncepcje i działania Samoobrony RP wpisują się w model śródziemnomorski bezpieczeństwa społecznego.

Dynamika zmian w wewnętrznym środowisku politycznym, społecznym i ekonomicznym Polski jak i rytm poszczególnych elekcji wymusiły konieczność określenia ram czasowych obejmujących funkcjonowanie konkretnych partii politycznych i koalicji rządzących. Zauważyć można, iż jest to praca, w której (nareszcie) nastąpiło odejście od podejmowania problematyki polityki polskiej wyznaczonej od „tranzycji ustrojowej”. Wyraźną cezurą dla badań podjętych przez autorkę jest rok 2001 związany z pojawieniem się nowych aktorów na scenie politycznej kraju – Platforma Obywatelska (stowarzyszenie) od 2002 -Platforma Obywatelska RP (partia polityczna) i Prawo i Sprawiedliwość. Aktorzy ci mimo, iż pod nowymi nazwami reprezentowali dotychczasowe dwie różne koncepcje, filozofie państwa i społeczeństwa. Cezurą zamykającą zakres chronologiczny badań jest rok 2015, przy czym w pracy ujęto również apele wyborcze w rywalizacji wyborczej z tego roku. Analizie poddano stanowiska badanych partii wobec bezpieczeństwa społecznego zarówno w sytuacji, gdy partie te współtworzyły koalicje rządowe, jak i poza tym okresem, gdy aktorzy ci tracili swą relewancję.

W badaniach wykorzystano, odpowiednio do założeń i dostępnego materiału badawczego, metodę analizy treści oraz metodę systemową. Przy czym warto nadmienić, iż można było się pokusić o zastosowanie metody komparatystycznej zwłaszcza dysponując tak dużym materiałem porównawczym, co zresztą w jakimś sensie zostało wykonane.

Do podstawowych źródeł badawczych zaliczono projekty partii i koalicji rządzących w latach 2001-2015, deklaracje ideowe dokumentów założycielskich oraz projekty oraz przyjęte ustawy dotyczące zakresu badawczego recenzowanej pracy. Takie zestawienie źródeł pozwoliło na określenie nie tylko intencji ale i rzeczywistych działań w obszarze bezpieczeństwa społecznego. Miało umożliwić znalezienie odpowiedzi na pytanie „który wymiar bezpieczeństwa społecznego był przez partie polityczne i koalicje rządzące najczęściej realizowany oraz czy ich poglądy na temat istotności bezpieczeństwa społecznego ewoluowały”.

Analizie poddano dokumenty wytworzone przez Sojusz Lewicy Demokratycznej, Ligę Polskich Rodzin, Platformę Obywatelską Rzeczypospolitej Polskiej, Samoobronę Rzeczypospolitej Polskiej, Prawo i Sprawiedliwość oraz Polskie Stronnictwo Ludowe.

Głównym przedmiotem analizy prowadzonej w ramach badań są treści zawarte w programach politycznych partii i koalicji rządzących oraz ustawy i projekty ustaw, które były zgłaszane przez partie i koalicje rządzące w latach 2001-2015

Zagadnieniom teoretycznym i definicyjnym poświęcony został rozdział pierwszy *Bezpieczeństwo społeczne we współczesnym świecie*. Wskazano w nim na występujące w literaturze przedmiotu pojmowanie bezpieczeństwa społecznego, przy czym autorka wskazała na szereg nieścisłości i swoisty woluntaryzm w jego ujmowaniu. Zauważa słusznie, iż „bardzo często badacze posługują się terminem bezpieczeństwa społecznego, badając bezpieczeństwo socjalne, co powoduje nie tylko zminimalizowanie zakresu przedmiotowego bezpieczeństwa społecznego, ale także jego błędną interpretację” (s. 21). W kontekście interdyscyplinarności bezpieczeństwa społecznego podkreśla, że „Autorzy często mylą pojęcie bezpieczeństwa socjalnego z bezpieczeństwem społecznym” (s. 22). Ten swoisty woluntaryzm definicyjny dotyczy nie tylko tego zagadnienia ale wielu innych w obszarze nauk społecznych (np. ponad dwieście definicji terroryzmu czy liczba definicji i interpretacji kategorii stereotypu). Autorka w rozdziale porusza również kwestię polityki społecznej uznając, że bezpieczeństwo społeczne „bardzo często porównywane jest do prowadzonej w ramach działań państwa polityki społecznej, z czego wynikało błędne definiowanie bezpieczeństwa społecznego” (s. 23). Polityka społeczna jest jednak na tyle szerokim pojęciem, na co wskazała sama autorka, że można tu podjąć szerszą dyskusję nad jej wpływem na bezpieczeństwo społeczne. Szczególnie, że sama podkreśla, iż to polityka społeczna państw skandynawskich ma duży wpływ na poziom bezpieczeństwa społecznego. (s. 35)

Sięgając do innego autora autorka wskazała również na podmioty realizujące politykę społeczną w państwach demokratycznych jakimi są „zazwyczaj instytucje państwowe, rządziej organizacje pozarządowe” (s. 26). Interesujące jest ujmowanie takiej polityki w

państwach niedemokratycznych. Skoro bowiem wskazujemy reżim demokratyczny to warto wskazać w ramach akademickiego dyskursu również reżimy niedemokratyczne.

Istotne, że autorka nie stara się tworzyć nowych definicji już zdefiniowanych pojęć. Przyjmuje bowiem zaproponowaną przez Marka Leszczyńskiego definicję traktującą bezpieczeństwo społeczne jako bezpieczeństwo społeczne jako „całokształt działań prawnych i organizacyjnych realizowanych przez podmioty rządowe (krajowe i międzynarodowe), pozarządowe i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego określonego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego” (s. 34)

W rozdziale pierwszym autorka opisując poszczególne modele bezpieczeństwa społecznego wskazuje ich elementy konstytutywne, do których zalicza bezpieczeństwo socjalne, kapitał społeczny i kapitał ludzki. Wskazanie tych elementów jest również istotne dla treści i kierunków badań prezentowanych w recenzowanej pracy. Przede wszystkim poprzez te kategorie autorka analizuje apele programowe i polityczne wskazanych partii.

Jak wspomniano, kolejne rozdziały poświęcone zostały poszczególnym partiom politycznym. Rozdział drugi poświęcono Sojuszowi Lewicy Demokratycznej, który w okresie rządów premiera Leszka Millera współdziałał w koalicji z Unią Pracy oraz PSL (2001-2003). W pracy wskazano, (zgodnie z zapisem z witryny internetowej Unii Pracy) że „partia utworzona została w wyniku fuzji, mniejszych organizacji lewicowych” (s. 53). Warto jednak wspomnieć, że Unia Pracy powstała głównie z dwóch postsolidarnościowych partii – Solidarność Pracy (Aleksander Małachowski, Ryszard Bugaj - opozycjoniści anty-PRLowscy) i Ruchu Demokratyczno-Społecznego (Zbigniew Bujak – legenda podziemnej Solidarności) oraz Polskiej Unii Socjaldemokratycznej Tadeusza Fiszbacha. Jak sama autorka stwierdziła przyjęte założenie dotyczące SLD nie zostało w pełni potwierdzone: „W pracy założono, że propozycje i działania polityków tej partii będą wpisywały się w dwa modele bezpieczeństwa społecznego tj. skandynawski oraz anglosaski. O ile działania Sojuszu Lewicy Demokratycznej wpisują się w model skandynawski bezpieczeństwa społecznego, o tyle prezentowane projekty i działania nie są zbieżne z tymi przedstawionymi w modelu anglosaskim”. (s. 238) Ostatecznie jednak uznano w pracy, iż można koncepcje tej partii zaklasyfikować do modelu skandynawskiego i wschodnioeuropejskiego.

Kolejny rozdział poświęcono koncepcjom Prawa i Sprawiedliwości, którą to partię w założeniach bezpieczeństwa społecznego zaliczono do modelu skandynawskiego. Założenie to zostało przez autorkę potwierdzone: „zarówno działania i projekty realizowane na przestrzeni omawianego okresu przez Prawo i Sprawiedliwość należy przyporządkować do modelu skandynawskiego, ponieważ bez wątpienia ukierunkowane były na jak największą ingerencję państwa w działanie społeczeństwa, a także znaczącą pomoc socjalną dla obywateli”. (s. 239)

Rozdział czwarty poświęcony został Platformie Obywatelskiej i jej koncepcji bezpieczeństwa społecznego. W wyniku badań autorka uznała, że bezsprzecznie partia ta w zakresie bezpieczeństwa społecznego nawiązywała w badanym okresie do modelu śródziemnomorskiego.

Rozdział piąty, to omówienie projektów Polskiego Stronnictwa Ludowego w badanym zakresie. W toku badań autorka wskazała, iż przedstawiona we wstępie pracy hipoteza badawcza zakładająca, iż projekty i działania Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 2001-2015 wpisują się w model śródziemnomorsko-skandynawski została potwierdzona w części dotyczącej modelu śródziemnomorskiego ze względu na analizę filaru wspólnotowego i rozwojowego bezpieczeństwa społecznego. Natomiast działania i propozycje związane z filarem socjalnym przedstawione przez PSL korespondowały z modelem funkcjonującym w państwach skandynawskich.

Kolejny rozdział poświęcono Lidze Polskich Rodzin, która w końcowym okresie wyznaczonego okresu badań stała się partią zdecydowanie nierelevantną. Partia ta najwyraźniej znalazła się w zestawie badanych partii ze względu na rolę koalicjanta w rządzie PiS-Samoobrona RP-LPR. Szczególną okazją do sformułowania haseł w obszarze bezpieczeństwa społecznego było powierzenie tej partii ministerstwa edukacji. Hipoteza badawcza postawiona przez autorkę zakładała, że Liga Polskich Rodzin wpisuje się w model śródziemnomorski bezpieczeństwa społecznego. Jednak uznała ona, iż „Trudno jednak określić, czy koncepcje i działania partii w latach 2001-2007, kiedy partia zasiadła w Sejmie były zbieżne z tym modelem. Wydaje się, że nie do końca.” (s. 225) Analiza apeli programowych LPR nie wykazała jednoznacznych wyników wskazujących na preferowanie konkretnego modelu bezpieczeństwa społecznego. Według autorki Liga Polskich Rodzin nie wykazywała szczególnego zainteresowania tematem bezpieczeństwa społecznego jednakże najbliższym jej modelem był model śródziemnomorski.

Ostatnią partią, której apel programowy podlegał analizie w pryzmacie bezpieczeństwa społecznego jest w recenzowanej pracy Samoobrona RP. Autorka słusznie zauważa, że populizm charakteryzujący tę partię zakłóca skutecznie obraz koncepcji bezpieczeństwa społecznego Samoobrony RP. Trudno zatem jest określić, który z modeli bezpieczeństwa społecznego koresponduje z apelem programowym i działaniami tej partii. Ostatecznie uznano, iż można przypisać jej nawiązanie do modelu śródziemnomorskiego.

Przeprowadzone i zaprezentowane w dysertacji badania wskazują, że wszystkie omawiane partie polityczne podejmują kwestie związane z problemem bezpieczeństwa społecznego, jednak w zróżnicowanym stopniu i formie, a ponadto należy je zaklasyfikować do różnych modeli bezpieczeństwa społecznego.

Co istotne, analiza przeprowadzona przez autorkę wykazała w przypadku Sojuszu Lewicy Demokratycznej, że przyjęte we wstępie założenie dotyczące tej partii potwierdziło się jedynie częściowo. Sama autorka uznała, że „O ile działania Sojuszu Lewicy Demokratycznej wpisują się w model skandynawski bezpieczeństwa społecznego, o tyle prezentowane projekty i działania nie są zbieżne z tymi przedstawionymi w modelu anglosaskim”. (s. 238)

Interesujące poznawczo są wnioski postawione w pracy, zgodnie z którymi należy uznać, że każda z badanych partii politycznych zajmowała się w większym lub mniejszym stopniu kwestią bezpieczeństwa społecznego. Zgodnie z efektem badań część partii skupiała się jedynie na bezpieczeństwie socjalnym, co stanowi pewne wyjaśnienie problemu utożsamiania bezpieczeństwa socjalnego z bezpieczeństwem społecznym. Niejako wartością dodaną badań jest spostrzeżenie, że partie wykazują wzmożone zainteresowanie problemem bezpieczeństwa społecznego w okresie, gdy mogą realnie kształtować działania polityczne dotyczące tego zagadnienia, a więc gdy posiadają większość parlamentarną i współtworzą rząd.

Mimo deskryptywnego charakteru pracy należy zauważyć, że w pracy wielokrotnie nie ograniczono się jedynie do relacjonowania programów projektów badanych partii lecz wskazywano, jakich problemów nie poruszano. Wskazywano również na rozdzwięk pomiędzy deklaracjami a rzeczywistym działaniem partii.

Lektura dysertacji nasuwa szereg pytań dotyczących powiązania koncepcji bezpieczeństwa społecznego z szerszymi zagadnieniami politologicznymi, stąd można zastanowić się nad odpowiedzią na dalsze pytania problemowe, jak np.:

Na ile preferowane modele bezpieczeństwa społecznego omawianych partii politycznych zbieżne były z charakterem apeli politycznych tych partii i ich uplasowaniem na linii lewica-prawica?

W jakim stopniu proponowane i wprowadzone rozwiązania w zakresie bezpieczeństwa społecznego mogły mieć wpływ na decyzje wyborcze elektoratu w elekcjach, które miały miejsce w okresie lat 2001-2021.

W trakcie lektury dostrzeżono kilka błędów o charakterze korektorskim:

s. 8 Samoobrona

s. 50 Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej/Socjaldemokracja

s. 172 Ma o premiować bierność

s. 200 Radia Dialogu Społecznego

s. 226 „Mogło to wynika między innymi z wielkiej liczby posłów znajdującej się Sejmie, jednak nie usprawiedliwia to brak konkretnych propozycji przedstawionych Polakom w tym zakresie”. (Chyba raczej z niewielkiej liczby posłów)

Do nieprecyzyjnych sformułowań można zaliczyć:

s. 159 Jeśli chodzi o działania realizowane przez Platformę Obywatelską w ramach filaru socjalnego bezpieczeństwa społecznego, to było ich naprawdę wiele.

s. 219 Projektów, które wówczas zaproponowało ugrupowanie Romana Giertycha było naprawdę wiele w porównaniu do propozycji, które znalazły się w programie z 2003 roku.

Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie naukowe o czym świadczy dobór tematu oraz perspektywa rozwiązania problemu badawczego przez autorkę na co wskazano na początku niniejszej recenzji. Ponadto zarówno rozdział stanowiący definicyjne tło badawcze oraz poszczególne wątki poruszane w treści dalszych rozdziałów jak i zakończenia a także metody rozwiązywania problemów badawczych wskazują na dobre podstawy i wiedzę autorki w zakresie nauk o polityce. Świadczą również o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy.

Konkluzja

Recenzowana praca mgr Patrycji Rutkowskiej, pt. *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcjach rządzących partii politycznych w Polsce w latach 2001-2015* spełnia w mojej ocenie wymogi stawiane przed tego typu pracami w Art.187. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z tym postuluję przejście do dalszego kontynuowania procedury doktorskiej Pani mgr Patrycji Rutkowskiej.

Andrzej Woźniak